

Notat 2001–8

Økonomien i jordbruket i Nord-Norge

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk 1999

Aktuelle artikler og tabellsamling 1995–1999

Tittel	Økonomien i jordbruket i Nord-Norge. Driftsgranskingene i jord- og skogbruk 1999. Aktuelle artikler og tabellsamling 1995–1999
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2001
Antall sider	81
ISBN	82-7077-403-0
ISSN	0805-9691

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

«Driftsgranskinger i jord- og skogbruk» er en årlig regnskapsundersøkelse der det på landsbasis er med ca 1 000 gårdsregnskap hvert år. Grunnlagsmaterialet for denne regnskapsundersøkelsen er omfattende og mange data på distriktsnivå er det ikke mulig å få med i den landsdekkende publikasjonen.

Det er betydelig interesse for lokale tall fra driftsgranskingene. Tidligere har NILF's distriktskontor i Bodø sendt kopi av datalister med slike tall til landbruksforvaltningen på fylke- og kommunenivå og til andre med interesse for slike lokale tall.

En tabellsamling med lokale tall for de siste fem år har en dominerende plass i dette notatet. Årets notat har også et kapittel som belyser utviklingen i produksjonsinntekter og kostnader og sammenligning av økonomiske resultatmål i perioden 1991–1999 for de dominerende driftsformene i nordnorsk landbruk. I et eget kapittel belyses også forskjeller mellom melkeproduksjonsbruk med godt og dårlig regnskapsresultat. I tillegg er det et kort kapittel med gjennomgang av de tydeligste utviklingstrekk som regnskapene viser for 1999.

Øyvind Hansen har skrevet kapittel 2 og Ole Kristian Stornes har skrevet kapittel 3. og 4. Øyvind Hansen har satt sammen tabelldelen og redigert notatet. Anne Bente Ellevold har ferdigstilt notatet.

Oslo, februar 2001
Leif Forsell

Innhold

1	INNLEDNING	1
2	UTVIKLINGSTREKK 1999	4
3	UTVIKLINGEN I PRODUKSJONSINNTEKTER OG KOSTNADER 1991–1999.....	6
3.1	Produksjonsinntekter	6
3.2	Priser	9
3.3	Kostnader	10
3.4	Dekningsbidrag pr. enhet for ulike husdyrproduksjoner	12
4	FORSKJELLER MELLOM MELKEPRODUKSJONSBRUK MED GODE OG DÅRLIGE RESULTAT	16
5	TABELLSAMLING 1995–1999	22
6	FORKLARING PÅ FAGUTTRYKK.....	79

Figuroversikt

Figur 3.1	Husdyrinntekter og tilskudd på kumelkproduksjonsbruk 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	7
Figur 3.2	Husdyrinntekter og tilskudd i geitemelkproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	8
Figur 3.3	Husdyrinntekter og tilskudd i saueholdet 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	9
Figur 3.4	Faste og variable kostnader i melkeproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	10
Figur 3.5	Faste og variable kostnader i geitemelkproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	11
Figur 3.6	Faste og variable kostnader i saueholdet 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	12
Figur 3.7	Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. årsku 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	13
Figur 3.8	Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. årsgeit 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	14
Figur 3.9	Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. vinterføra sau 1991-99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100	14
Figur 4.1	Husdyrinntekter og tilskudd pr. årsku for ulike typer melkeproduksjonsbruk .	18
Figur 4.2	Kostnader pr. årsku på ulike typer melkeproduksjonsbruk.....	18
Figur 4.3	Driftsoverskudd pr. årsku på ulike typer melkeproduksjonsbruk	19
Figur 4.4	Dekningsbidrag pr. årsku for ulike typer bruk	20

Tabelloversikt

Tabell 3.1	Priser på ull, kjøtt og melk 1991-998. Indeksregulerte tall. 1999=100.....	9
Tabell 4.1	En del produksjonstekniske og økonomiske data for ulike typer bruk	17

Tabellsamling

Tabell 1	Nord-Norge. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper	22
Tabell 2	Nord-Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 50–99 daa	25
Tabell 3	Nord-Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 100–199 daa	28
Tabell 4	Nord-Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 200–299 daa	31
Tabell 5	Nord-Norge Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper	34
Tabell 6	Nord-Norge. Melkeproduksjon. Størrelsesgruppe 100–199 daa.....	37
Tabell 7	Nord-Norge. Melkeproduksjon. Størrelsesgruppe 200–299 daa.....	40
Tabell 8	Nord-Norge. Sauehold. Alle størrelsesgrupper	43
Tabell 9	Nord-Norge. Sauehold. Størrelsesgruppe 50–99 daa	46
Tabell 10	Nord-Norge. Sauehold. Størrelsesgruppe 100–199 daa	49
Tabell 11	Nord-Norge. Geitemelkproduksjon. Alle størrelsesgrupper	52
Tabell 12	Nord-Norge. Geitemelkproduksjon. Størrelsesgruppe 50–99 daa	55
Tabell 13	Nord-Norge. Geitemelkproduksjon. Størrelsesgruppe 100–199 daa	58
Tabell 14	Nordland. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper	61
Tabell 15	Troms. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper	64
Tabell 16	Finnmark. Alle størrelsesgrupper	67
Tabell 17	Nordland. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper	70
Tabell 18	Troms. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper.....	73
Tabell 19	Finnmark. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper	76

1 Innledning

«Driftsgranskinger i jord- og skogbruk» er en årlig og landsomfattende regnskapsundersøkelse der det inngår omtrent 1000 driftsregnskap fra gårdsbruk fra hele landet. I 1999 var det med 121 bruk fra Nord-Norge, fordelt med 58 bruk fra Nordland, 48 fra Troms og 15 fra Finnmark. Brukene er valgt ut slik at de best mulig skal representere et tverrsnitt av det yrkesmessig drevne landbruket.

Driftsgranskningene tar spesielt for seg jord- og skogbruksvirksomheten, men ser også på gården som et familiebruk. I tillegg tas eventuelle øvrige næringsgreiner, lønnsinntekter og andre inntekter med. Hvordan inntektene er brukt kommer også fram. Næringer som tar utgangspunkt i gardens driftsapparat er kalt «tilleggsnæringer», og næringsvirksomhet som er uavhengig av gardens driftsapparat er kalt «andre næringer». I dette notatet er hovedvekten lagt på foretaksøkonomi, der en ser på gårdsbruket som en bedrift.

Dette er andre året det utgis nordnorske tall og omtale fra driftsgranskningene som eget NILF-Notat. Årets notat omtaler økonomiske utviklingstrekk i 1999 for nordnorsk landbruk og hvordan sentrale resultatmål for de store produksjonene har utviklet seg på 1990-tallet. Notatet har også en artikkel som belyser forskjeller mellom melkeproduksjonsbruk med et godt og med et dårlig økonomisk resultat. I tillegg er det også en omfattende tabellsamling med tall for landsdel, størrelsesgrupper, produksjoner og fylker for årene 1995–1999.

Til slutt er det tatt med en forklaring på faguttrykk som brukes i notatet.

2 Utviklingstrekk 1999

Mange nordnorske gårdbrukere opplevde 1999 som et vanskelig år på mange måter. Blant annet slet næringen med å få produksjonen av viktige landbruksprodukter ned på et nivå som var i samsvar med etterspørselen. Prisen på produkter og salg av melkekvoter var nødvendig, men dette presset økonomien på brukene og landbruksmiljøet på bygdene ble svekket.

Alle driftsformer, størrelsesgrupper og områder i Nord-Norge representert i driftsgranskingene fikk redusert økonomisk resultat fra gårdsdrifta sammenlignet med året før. I gjennomsnitt ble driftsoverskudd i jordbruket redusert med 26 200 kroner ($\div 12,7\%$). Nedgangen er dobbelt så stor som økningen i driftsoverskudd i 1998. Gjennomsnittlig driftsoverskudd var i 1999 180 600 kroner, dette skal dekke vederlag for familiens arbeid i jordbruket og renter på eiendeler i jordbruket. Med 7% rente på verdien av eiendelene var det igjen 122 700 kroner igjen til betaling for familiens arbeidsinnsats. Med en gjennomsnittlig arbeidsinnsats for familien på ca. 1,3 årsverk blir familiens arbeidsfortjeneste pr. årsverk 94 100 kroner, 21 600 kroner mindre enn året før.

Hovedårsaken til redusert lønnsomhet var sviktende produksjonsinntekter. For brukene som drev kumelkproduksjon skyldes dette reduserte melkeinntekter, dels på grunn av mindre leveranse og dels på grunn av 15 øre lavere melkepris. Prisen på kjøtt (3,80 kroner) og annet storfekjøtt (3,39 kroner) medførte også reduserte inntekter fra kjøtt.

Prisen på geitemelk økte i 1999 med 25 øre pr. liter og prisen på sau- og lammekjøtt og ull økte også. Særlig geitebrukene fikk betydelig mindre utbetalt i tilskudd enn året før.

Samlede kostnader, inkludert avskrivninger, var i gjennomsnitt litt mindre enn året før. Det var reduksjon i variable kostnader, for eksempel kraftfôr mens det var økning for en del faste kostnader, særlig leid arbeid. De faste kostnadene utgjør 57% av samlede kostnader for gjennomsnittsbruket i driftsgranskingene.

Geitemelkproduksjon hadde fremdeles best lønnsomhet av de tre dominerende driftsformene i landsdelen med 106 800 kroner i familiens arbeidsfortjeneste pr. årsverk. Melk- og kjøttproduksjon på storfe hadde 90 900 kroner og sauekjøttproduksjon 41 900 kroner i familiens arbeidsfortjeneste pr. årsverk.

Store bruk hadde i gjennomsnitt en større reduksjon i driftsoverskudd enn mindre bruk, både målt i kroner og i prosent. En viktig årsak til dette er at tilskuddssystemet medfører relativt mer utbetalt som tilskudd på mindre bruk sammenlignet med større. Dessuten må større bruk bruke mer leid arbeidskraft som ofte må betales mer pr. time enn hva bruket har i lønnssevne.

Inntekt fra virksomhet utenom gårdsdrifta har de senere år økt i omfang og betydning for brukerfamilien. Også i 1999 økte inntekter fra annen næringsvirksomhet, lønn og pensjoner, og utgjorde til sammen 157 300 kroner, 5 600 kroner mer enn året før. Men dette var ikke nok til å kompensere for nedgangen i driftsoverskudd for jordbruket og 10 600 kroner i økte renteutgifter.

Brakerfamiliens nettoinntekt i 1999 ble 302 500 kroner. Dette er 30 100 kroner mindre enn året før. Det er også betalt 6 700 kroner mer i skatt i 1999 enn i 1998. Totalt sett hadde derfor gjennomsnittsbruket i driftsgranskingene betydelig mindre penger disponibelt til privat forbruk i 1999 enn året før.

På grunn av redusert nettoinntekt, økt privat forbruk og økt innbetalt skatt, ble egenkapitalen redusert med 49 300 kroner. Dette bryter med trenden de senere år hvor økt inntekt utenom bruket har medvirket til sparing (økt egenkapital). Med en egenkapital på 711 100 kroner og en egenkapitalprosent på 49,7 var fremdeles gjennomsnittsbruket solid.). Nord-Norge har lågest egenkapitalprosent av driftsgranskingsområdene.

Dårlig lønnsomhet og betydelig usikkerhet om framtiden er medvirkende årsaker til forholdsvis lave investeringer i landbruket. I gjennomsnitt ble det investert for mindre beløp enn verdireduksjonen på grunn av alder (avskrivning og nedskrivning). Med andre ord tæres det på driftsapparatet.

Forsommeren 1999 var forholdsvis varm og graset vokste godt, mens ettersommeren var mer våt og kald. Dette resulterte i dårlig gjenvækst og redusert fôr kvalitet både innmark og utmark.

I 1999 var det ikke omfattende overvintringsskader eller avlingskader i landsdelen. Slike skader har områder av landsdelen vært belastet med flere år før.

I gjennomsnitt høstet deltakerbrukene 183 dekar innmark, herav 69 dekar leid areal. Avlingen pr. dekar var 274 fôrenheter mjølk (FEm), fem FEm mer enn året før, men fremdeles betydelig lavere enn gjennomsnittsavlingen for de 15 siste årene. Det var særlig brukene i Troms som fikk bedre avling i 1999 enn året før.

Reglene for arealtilskudd og økt tilgang på leid jord fra blant annet bruk som har solgt melkekvoten, gjør det mer attraktivt å høste store arealer enn å få stor avling pr. dekar.

3 Utviklingen i produksjonsinntekter og kostnader 1991–1999

I dette kapitlet skal vi se på hvordan produksjonsinntektene og kostnadene i nordnorsk jordbruk har utviklet seg i perioden fra 1991 til 1999. Vi tar for oss de 3 viktigste driftsformene: kumelkproduksjon, geitemelkproduksjon og sauehold. Alle tall er indeksregulert til 1999-priser ved hjelp av konsumprisindeksen.

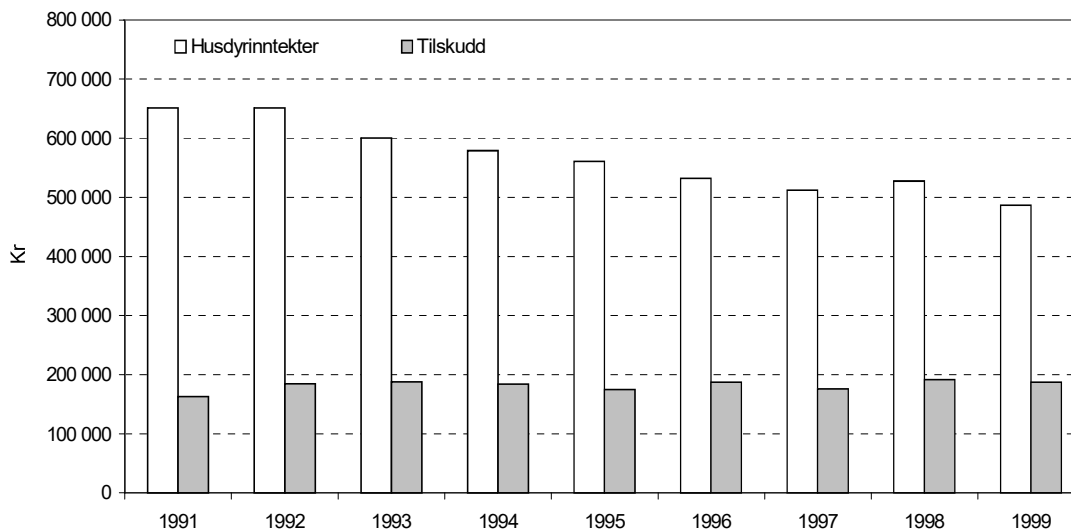
3.1 Produksjonsinntekter

Produksjonsinntektene deles inn i husdyrinntekter, tilskudd og andre inntekter. Andre inntekter utgjør bare 2 til 4% av de samlede produksjonsinntektene for de ulike driftsformene. Mesteparten av husdyrinntektene består av inntekter fra kjøtt, melk og ull. Til husdyrinntektene regnes i dette kapitlet også driftstillegg på melk og distriktstilskudd på kjøtt og melk. Rovdyrerstatninger regnes også som husdyrinntekt.

Til tilskudd hører først og fremst de ulike produksjonstillegg som myndighetene gir til gårdbrukerne. De viktigste produksjonstillegg er areal- og kulturlandskapstillegg, tilskudd til husdyr og tilskudd til avløsning. Avlingsskadetrygd regnes også som tilskudd.

Hvis vi ser på utviklingen for de viktigste driftsformene i nordnorsk landbruk, har sum produksjonsinntekter blitt redusert i årene 1991 til 1999. Dette skyldes først og fremst at gårdbrukerne har fått lavere priser for produktene sine.

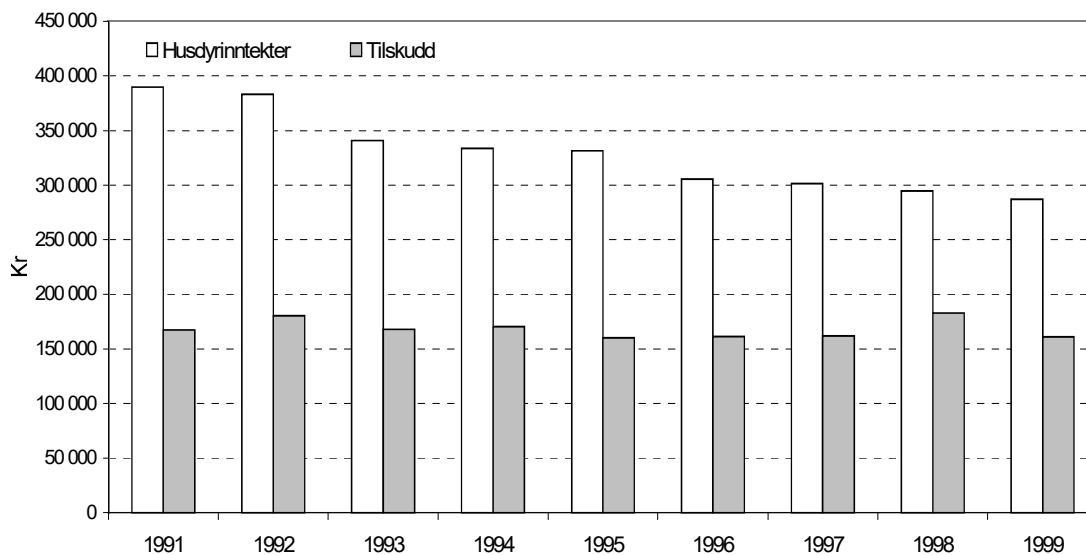
Figur 3.1 viser sum husdyrinntekter og sum tilskudd på kumelkproduksjonsbrukene i årene 1991–1999. Gjennomsnittsbuket har i disse år variert i størrelse fra 12,6 årskyr i 1993 til 13,3 årskyr i 1999.

Figur 3.1 Husdyrinntekter og tilskudd på kumelkproduksjonsbruk 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

Husdyrinntektene på kumelkproduksjonsbrukene er blitt redusert fra kr 651 000 i 1991 til kr 487 000 i 1999. Hovedårsaken til denne reduksjonen er lavere priser på melk og kjøtt. Tilskuddene har økt fra kr 163 000 i 1991 til kr 188 000 i 1999. I 1991 utgjorde husdyrinntektene 79% av de samlede produksjonsinntektene på et gjennomsnitts kumelkproduksjonsbruk. I 1999 utgjorde inntektene fra husdyrholdet 71% av alle inntektene. Tilskuddenes andel av de samlede produksjonsinntektene har økt fra 20% i 1991 til 27% i 1999. I gjennomsnitt for disse årene har husdyrinntektene på melkeproduksjonsbrukene utgjort 74% av de samlede produksjonsinntektene og tilskudd 24%.

Figur 3.2 viser hvordan husdyrinntektene og tilskuddene har utviklet seg i geitemelkproduksjonen på 90-tallet. Antall årsgeiter på gjennomsnittsbruket i driftsgranskogene for Nord-Norge har variert fra 70,4 i 1993 til 75,6 i 1995. Husdyrinntektene er blitt redusert fra kr 390 000 i 1991 til kr 287 000 i 1999. Tilskuddene har variert fra kr 160 000 i 1995 til kr 183 000 i 1998. I 1999 var tilskuddene kr 161 000.

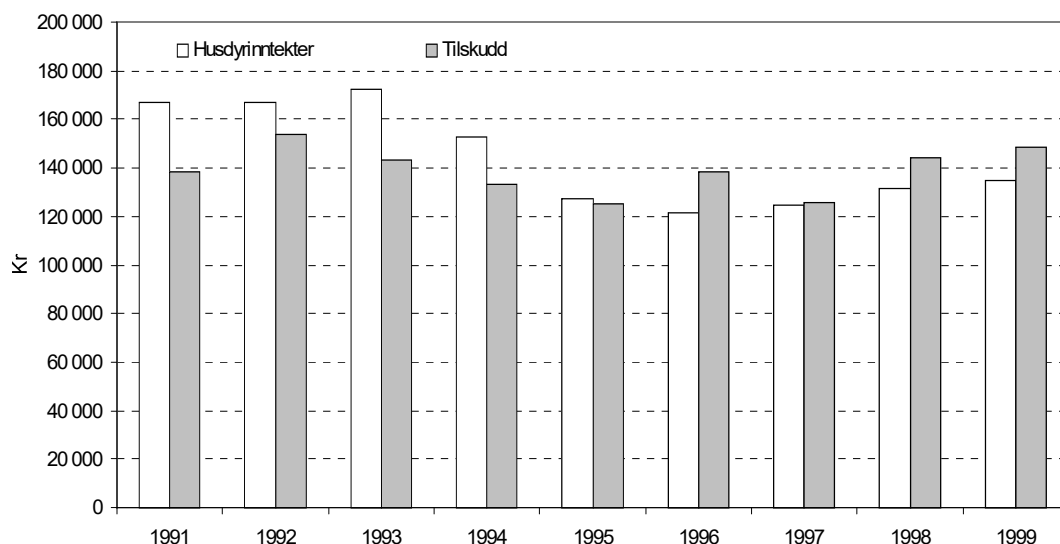
Figur 3.2 Husdyrinntekter og tilskudd i geitemelkproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

Husdyrinntektenes andel av de samlede produksjonsinntektene på geitebrukene har minsket fra 69% i 1991 til 63% i 1999. For tilskuddene har andelen gått opp fra 30% i 1991 til 35% i 1999. I gjennomsnitt for årene 1991–99 utgjorde husdyrinntektene 65% og tilskudd 33% av sum produksjonsinntekter.

På sauebrukene betyr tilskuddene enda mer enn på ku- og geitebrukene. På sauebrukene fra Nord-Norge som har vært med i driftsgranskingene i jordbruket, har antall vinterføra sauer variert fra 92 i 1994 til 107 i 1991. I 1999 var sum tilskudd større enn de samlede husdyrinntektene på et gjennomsnitts sauebruk. Dette fremgår av figur 3.3.

Hvis vi indeksregulerer husdyrinntektene i saueholdet for de enkelte år til 1999-nivå, var disse størst i 1993 med kr 172 000. I 1999 var husdyrinntektene redusert til kr 135 000. Dette skyldes først og fremst at sauekjøtt- og ullprisene har blitt lavere med årene. Kjøttprisen har imidlertid øket de to siste årene.

Tilskuddene på et gjennomsnitts sauebruk var størst i 1992 med kr 154 000. I 1999 var tilskuddene på kr 148 000. I 1991 utgjorde husdyrinntektene på sauebrukene 53% og tilskuddene 44% av sum produksjonsinntekter. Bildet er noe endret når vi kommer til 1999. I dette året hadde tilskuddenes andel av produksjonsinntektene økt til 50%, mens husdyrinntektenes betydning var redusert til 45%. Ser vi alle årene under ett, står husdyrinntektene på sauebrukene for 49% av de samlede produksjonsinntektene og tilskuddene for 47%.

Figur 3.3 Husdyrinntekter og tilskudd i saueholdet 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

3.2 Priser

Husdyrinntektene har blitt redusert på 90-tallet for de tre hovedproduksjonene. Dette skyldes at prisene på ull, kjøtt og melk har blitt lavere. Tabell 3.1 viser en oversikt over hvilke priser produsentene har oppnådd for ulike produkter i ulike år. Driftstillegg, distriktstilskudd og grunntilskudd er regnet med i prisene. Alle prisene er indeksregulert til 1999-nivå.

Tabell 3.1 Priser på ull, kjøtt og melk 1991-998. Indeksregulerte tall. 1999=100

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kumelkproduksjon:									
Melk, kr pr. liter	6,45	6,38	5,86	5,78	5,67	5,47	5,08	5,18	4,90
Ku - og spekalvkjøtt, kr pr. kg	48,96	48,90	45,83	46,28	41,76	41,52	40,88	39,23	34,55
Annet storfekjøtt kr. pr. kg	54,03	52,89	49,50	50,10	46,16	45,95	45,71	44,51	40,07
Geitemelkproduksjon:									
Geitemelk, kr pr. liter	10,15	9,62	9,01	8,97	8,49	8,19	7,85	7,75	7,83
Sauehold:									
Sau- og lammekjøtt, kr pr. kg	46,40	48,20	46,99	48,21	42,78	43,10	40,70	41,30	42,96
Ull, kr pr. kg.	61,96	56,82	51,32	50,86	42,38	40,12	39,01	36,87	36,54

Prisene til produsent for ull, kjøtt og melk har gått ned fra 1991 til 1999. Ullprisen har gått ned mest. I 1999 var den bare 59% av det den var i 1991. Sauekjøttprisen har holdt seg best. I 1999 var prisen på saue- og lammekjøtt 93% av prisen i 1991.

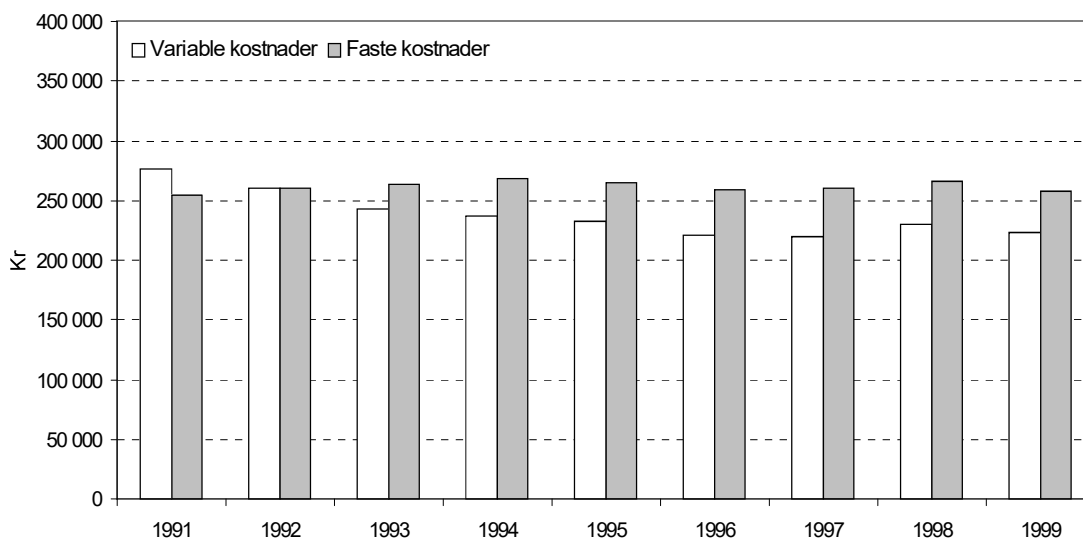
3.3 Kostnader

I gjennomsnitt for årene 1991–99 utgjorde kostnadene på kumelkproduksjonsbrukene 65% av sum produksjonsinntekter. For geit og sau utgjorde kostnadene henholdsvis 58 og 64% av samlede produksjonsinntekter.

Kostnader deler vi inn i faste og variable. Faste kostnader endrer seg ikke med produksjonen. Variable kostnader endrer seg i takt med endringer i produksjonsomfanget.

På kumelkproduksjonsbrukene utgjorde de variable kostnadene i gjennomsnitt for alle årene 48% av sum kostnader. For geitemelkproduksjonen og for saueholdet var tilsvarende tall for de variable kostnadene 37 og 34%.

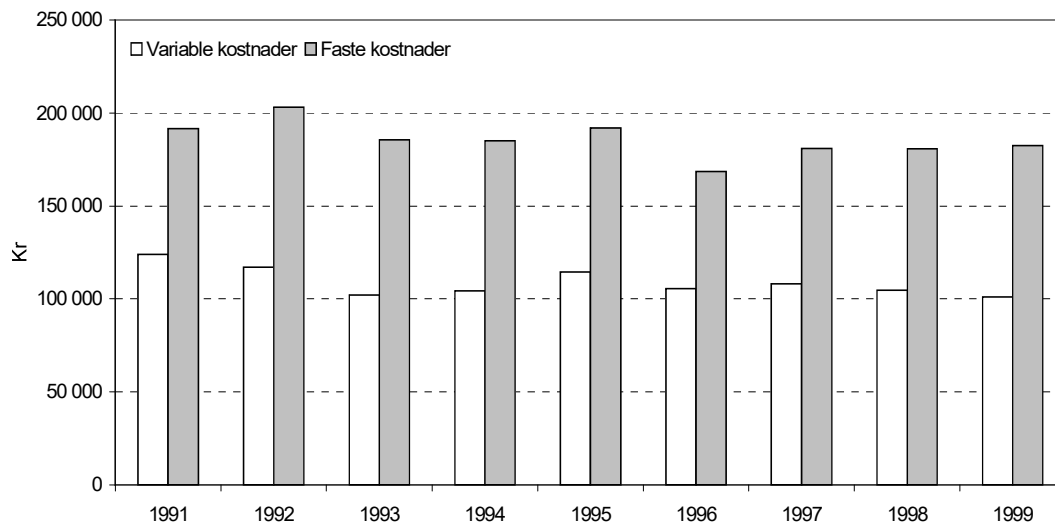
Figur 3.4 viser hvordan de variable og de faste kostnadene har utviklet seg på kumelkproduksjonsbrukene i årene 1991 til 1999.

Figur 3.4 Faste og variable kostnader i melkeproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

De samlede kostnadene er redusert fra kr 530 000 i 1991 til kr 482 000 i 1999. De faste kostnadene på kumelkproduksjonsbrukene har i alle år ligget stabilt på mellom kr 250 000 og kr 260 000. Når det gjelder de variable kostnadene er disse blitt redusert fra kr 276 000 i 1991 til kr 223 000 i 1999. Dette skyldes blant annet at kraftfôret er blitt billigere. De variable kostnadenes andel av sum kostnader er redusert fra 52% i 1991 til 46% i 1999.

Også i geitemelkproduksjonen er kostnadene redusert, se figur 3.5. I 1991 var de samlede kostnadene på et gjennomsnitts geitebruk på kr 316 000. Kostnadene var i 1999 minsket til kr 283 000. Både faste og variable kostnader har falt. De faste kostnadene er i løpet av perioden 1991–99 redusert fra kr 192 000 til kr 182 000 og de variable kostnadene fra kr 124 000 til kr 101 000. De variable kostnadenes andel av de samlede kostnadene er redusert fra 39 til 36% i løpet av 1990-tallet.

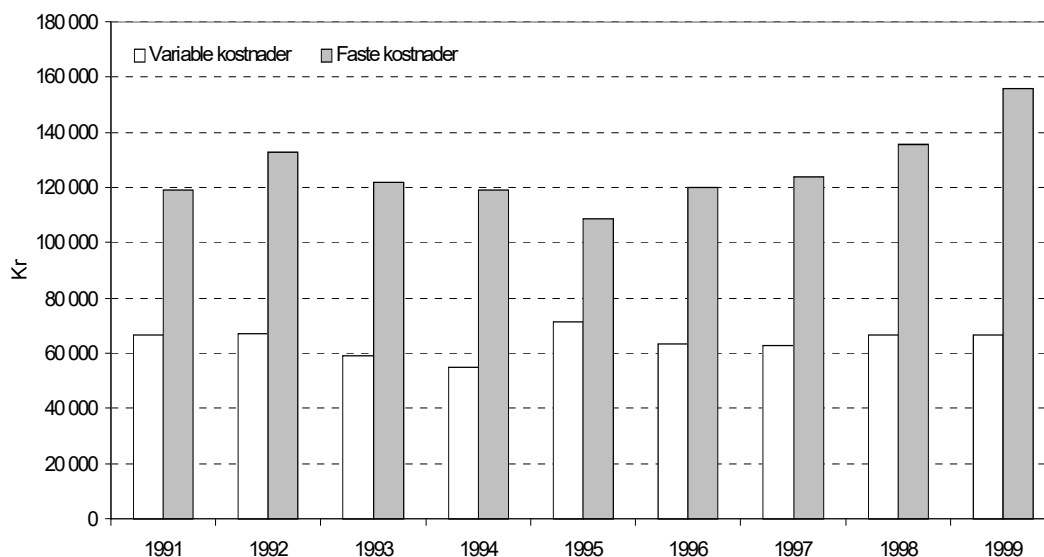

Figur 3.5 Faste og variable kostnader i geitemelkproduksjonen 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

Figur 3.6 viser de faste og de variable kostnadene for saueholdet i årene 1991-99. Sum kostnader har variert en del fra år til år mellom kr 174 000 i 1994 til kr 222 000 i 1999. Noe av dette skyldes antakelig utskiftninger av sauebruk i driftsgranskingene.

De variable kostnadene i saueholdet har variert fra kr 55 000 i 1994 til kr 71 000 i 1995. I 1995 var det store avlingskader i en god del områder i Nordland og Troms. Dette er en del av årsaken til at de variable kostnadene ble store dette året. På grunn av mye overvintringsskader på enga og små grasavlinger fikk en ekstra kostnader til såvarer, kraftfôr og innkjøp av grovfôr. Når det gjelder de faste kostnadene var disse lavest i 1995 med kr 109 000 og høyest i 1999 med kr 156 000.

De nordnorske sauebrukene har i alle år oppnådd høyere driftsoverskudd enn tilsvarende bruk i resten av landet. Men når kostnadene særlig til leid arbeid har økt for sauebrukene i Nord-Norge de siste årene, har dette ikke skjedd i resten av landet. Dette har gjort at det de siste årene er blitt mindre forskjell i driftsoverskudd mellom sauebruk fra Nord-Norge og resten av landet.

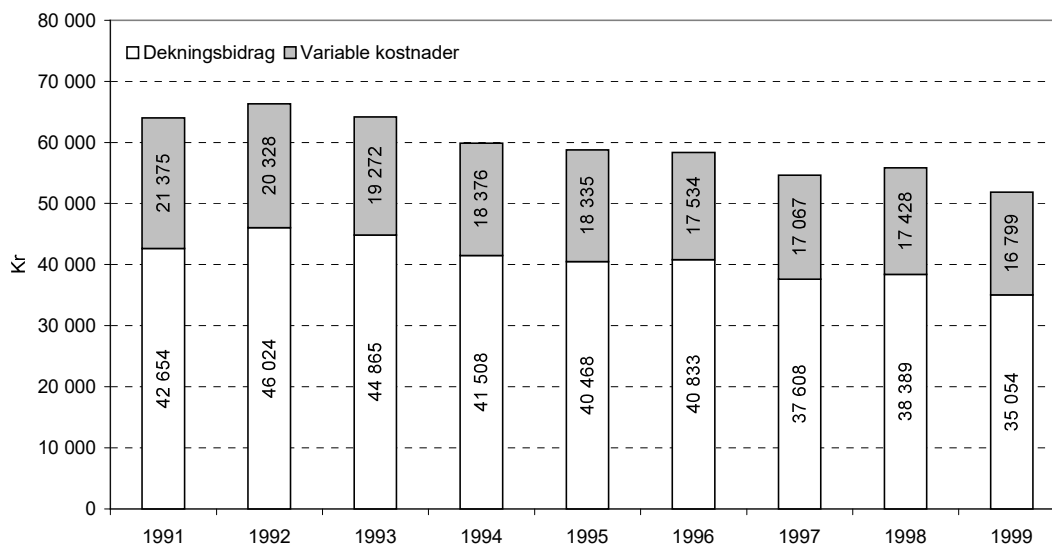
Figur 3.6 Faste og variable kostnader i saueholdet 1991–99. Indeksregulert (konsum prisindeksen) 1999=100

3.4 Dekningsbidrag pr. enhet for ulike husdyrproduksjoner

Dekningsbidrag er lik produksjonsinntekter minus variable kostnader. I dette kapitlet vises dekningsbidrag inklusiv tilskudd. Avløsertilskuddet er også tatt med selv om dette utbetales på bakgrunn av lønnsutgifter. Lønn er definert som en fast kostnad. For alle de tre viktigste husdyrproduksjonene i Nord-Norge var dekningsbidraget pr. enhet høyere først på 90-tallet enn på slutten av tiåret.

Figur 3.7 viser hvordan dekningsbidraget inklusiv tilskudd pr. årsku har utviklet seg på 90-tallet. Dekningsbidraget inklusiv tilskudd pr. årsku har variert fra kr 46 000 i 1992 til kr 35 000 i 1999.

Dekningsbidrag eksklusiv tilskudd var høyest i 1992 med kr 32 000 pr. årsku. Deretter har dekningsbidraget uten tilskudd minket hvert år til kr 21 000 pr. årsku i 1999.

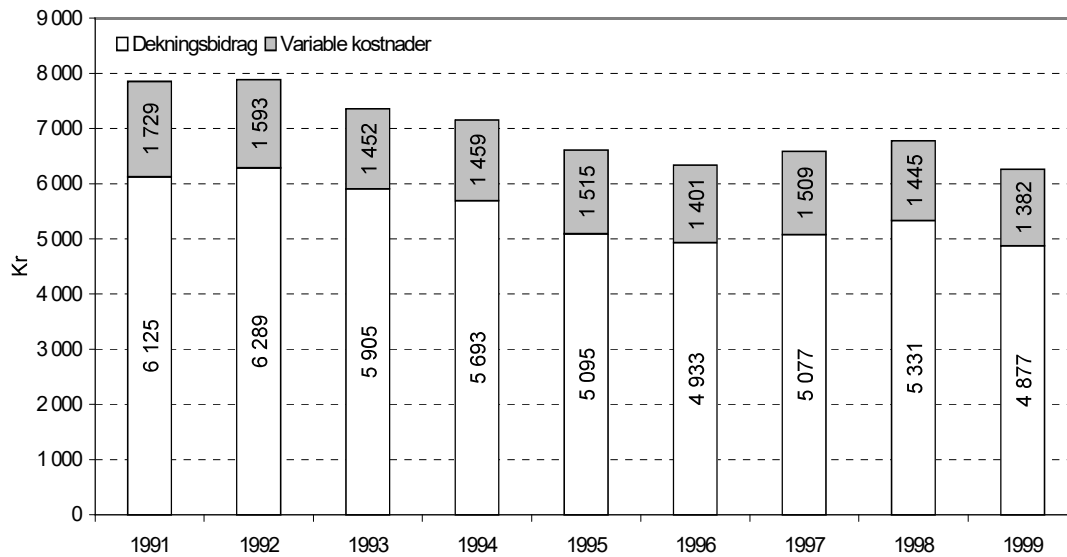
Figur 3.7 Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. årsku 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

Når det gjelder geitemelkproduksjonen har det vært omtrent den samme utviklingen i dekningsbidraget som i kumelkproduksjonen. Figur 3.8 viser at dekningsbidraget inklusiv tilskudd var høyest i 1992 med kr 6 300 pr. årsgeit. Lavest har dekningsbidraget vært i 1999 med kr 4 900 pr. årsgeit.

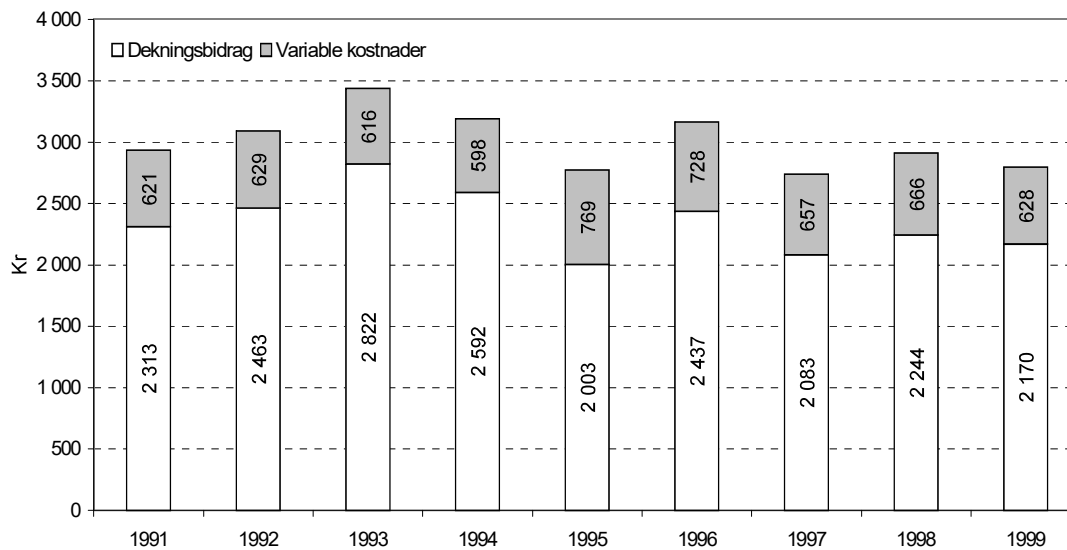
Dekningsbidraget eksklusiv tilskudd var høyest i 1992 med kr 3 800 pr. årsgeit. Deretter har dekningsbidraget minnet. I 1999 var dekningsbidraget eksklusiv tilskudd på kr 2 700 pr. årsgeit.

Figur 3.9 viser at dekningsbidraget inklusiv tilskudd økte fra kr 2 300 pr. vinterføra sau i 1991 til kr 2 800 i 1993. Deretter har dekningsbidraget variert en del fra år til år, og var i 1999 på kr 2 200 pr. vinterføra sau. Lavest var dekningsbidraget i avlingsskadeåret 1995 med kr 2 000 pr. vinterføra sau. I 1996 fikk vi en framgang delvis på grunn av at sauebrukerne fikk utbetalt forholdsvis mye i avlingsskadetrygd fra året før.

Tilskuddene betyr svært mye for økonomien i saueholdet. Hvis vi tar bort tilskuddene, blir dekningsbidraget mer enn halvert. Dekningsbidrag eksklusiv tilskudd var høyest i 1993 med kr 1 300 pr. vinterføra sau. I 1995 var dekningsbidraget uten tilskudd en god del under kr 700 pr. vinterføra sau. Tilsvarende dekningsbidrag var i 1999 på knappe kr 800.

Figur 3.8 Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. årsgeit 1991–99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

Figur 3.9 Dekningsbidrag inklusiv tilskudd pr. vinterføra sau 1991-99. Indeksregulert (konsumprisindeksen) 1999=100

4 Forskjeller mellom melkeproduksjonsbruk med gode og dårlige resultat

I driftsgranskingene i jordbruket var det i 1999 med 73 bruk fra Nord-Norge med kumelk som hovedproduksjon. Disse hadde fra 7,2 til 24,7 årskyr. Driftsoverskuddet varierte fra nesten 43 000 kroner for et bruk med 10,0 årskyr til kr 417 000 for et bruk med 22,2 årskyr. Den laveste avdrått hadde et bruk med knapt 4 500 kg melk produsert pr. årsku. Den høyeste avdrått for et enkeltbruk var på vel 8 000 kg pr. årsku. Avlingsnivået varierte mellom 163 og 496 FEm pr. dekar.

Hva er det som gjør at ulike melkeproduksjonsbruk oppnår så forskjellig økonomisk resultat? Et av problemene når en skal sammenligne ulike bruk, er at de er av forskjellig størrelse.

Små bruk får mer i tilskudd pr. produsert enhet enn store bruk. I framstillingen nedenfor har vi bare tatt for oss de 34 brukene som hadde mellom 10 og 15 årskyr i 1999. Deretter har vi sortert brukene etter driftsoverskudd pr. årsku. Av de 34 brukene var det laveste driftsoverskuddet pr. årsku på kr 4 277 for et bruk med 10,0 årskyr. Det høyeste driftsoverskuddet pr. årsku var på kr 26 069 for et bruk med 10,8 årskyr.

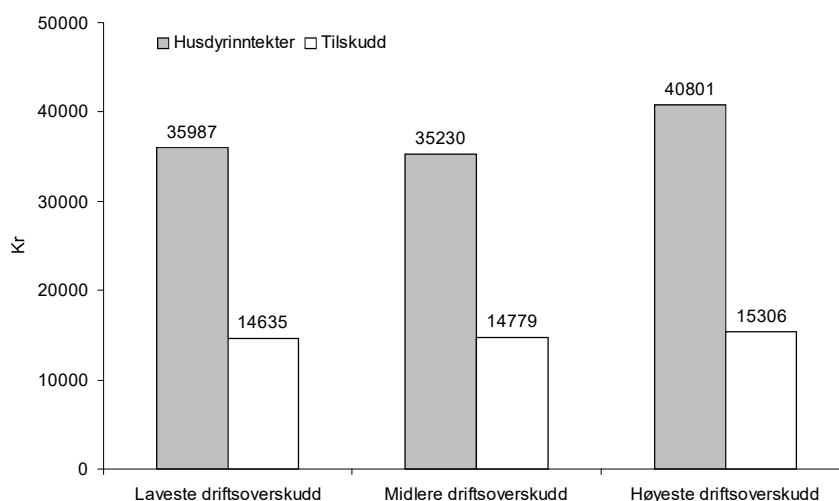
Tabell 4.1 viser en del regnskapsdata og produksjonstekniske data for de bruk som oppnår et bra økonomisk resultat av melkeproduksjonen og for de som ikke får det like godt til. De bruk som har oppnådd lavest driftsoverskudd pr. årsku, har større lønns- og andre næringsinntekter enn de som har de høyeste overskuddene i jordbruket. Likevel kompenserer ikke dette for lavere driftsoverskudd i jordbruket. Nettoinntekten er en god del lavere for de brukene med lågt driftsoverskudd pr. årsku.

Tabell 4.1 Produksjonstekniske og økonomiske data for ulike typer bruk

	Melkeproduksjons- bruk med de laveste driftsoverskudd	Melkeproduksjons- bruk med de midlere driftsoverskudd	Melkeproduksjons- bruk med de høyeste driftsoverskudd
Antall årskyr	12,7	12,0	12,4
Avdrått, kg pr. årsku	6 213	5 943	6 803
Areal, dekar	224	196	209
Avling, FEm pr. dekar	281	293	301
Arbeidsforbruk pr. årsku, timer	272	250	230
Fødselsår bruker, år	1 957	1 958	1 951
Driftsoverskudd jordbruk	140 269	217 458	291 831
+ Driftsoverskudd skogbruk	2 163	7 594	1 940
+ Andre nærings- og lønnsinntekter	164 198	117 195	120 722
+ Familiens arbeid på nyanlegg	12 059	8 454	6 944
+ Renteinntekter	9 399	6 282	4 442
- Renteutgifter og kår	60 726	51 402	71 212
= Nettoinntekt	267 362	305 581	354 667

En merker seg at avlingsnivået er nesten like høyt på de brukene som har oppnådd dårligst økonomisk resultat, som de beste brukene. Det samme gjelder for avdråttens målt i kg produsert melk pr. årsku. Det må være andre forhold enn avling- og avdråttensnivå som er de viktigste grunnene til at en del bruk oppnår svakt økonomisk resultat.

Figur 4.1 viser husdyrinntekter og tilskudd pr. årsku for ulike grupper av melkeproduksjonsbruk. De beste brukene har større husdyrinntekter enn de som har oppnådd dårligere økonomisk resultat. Det er små forskjeller i utbetalte tilskudd mellom ulike typer bruk.

Figur 4.1 Husdyrinntekter og tilskudd pr. årsku for ulike typer melkeproduksjonsbruk

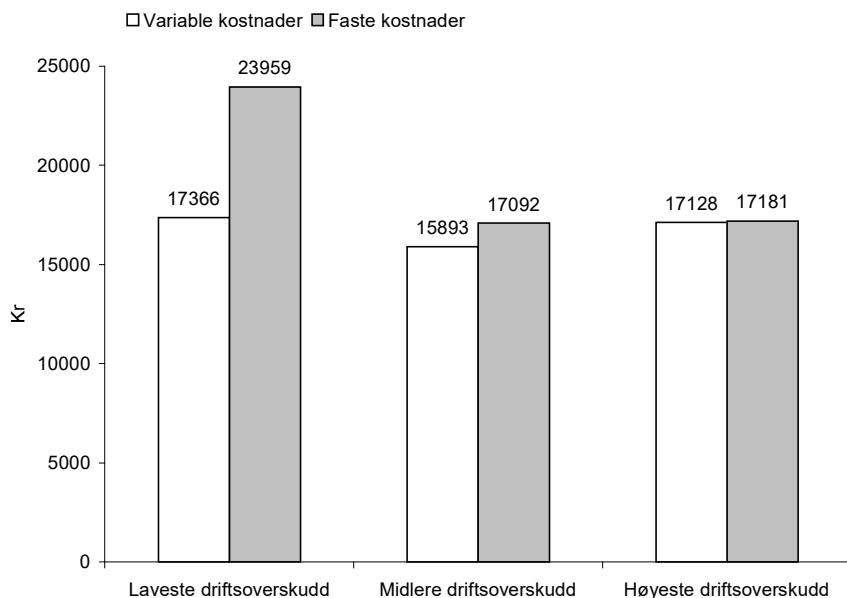
I denne framstillingen er utbetalt distrikts- og grunntilskudd for kjøtt og melk regnet som husdyrinntekter. Det samme gjelder driftstillegg for melk.

Andre inntekter utgjør i gjennomsnitt 1–2 000 kroner pr. årsku for de ulike grupper av bruk.

Sum produksjonsinntekter pr. årsku var i 1999 kr 52 355 for de dårligste brukene og kr 57 758 for de beste brukene.

Figur 4.2 viser kostnadsnivået på brukstypene. Det er liten forskjell i variable kostnader mellom brukstypene. De variable kostnadene varierer mellom knapt kr 16 000 til vel kr 17 000 pr. årsku for ulike grupper av bruk.

Forskjellen er størst for de faste kostnadene. Pr. årsku har de dårligste brukene nesten kr 24 000 i faste kostnader mens de beste brukene bare har vel kr 17 000 i faste kostnader pr. enhet. Maskinkostnadene er kr 6 387 pr. årsku for de dårligste brukene, kr 5 173 for de midlere brukene og kr 4 388 for de beste brukene¹. De brukene som har svakest driftsoverskudd, har utgifter til leid arbeid på kr 6 762 pr. årsku. Dette er kr 2 231 mer enn de brukene som har oppnådd best økonomisk resultat. De dårligste brukene har i større grad enn de andre brukene vært nødt til å skaffe inntekter utenom gården for at brukerfamilien skal kunne ha en tilfredsstillende levestandard. Dette har medført at disse brukene har måttet leie mer hjelp til gårdsarbeidet.

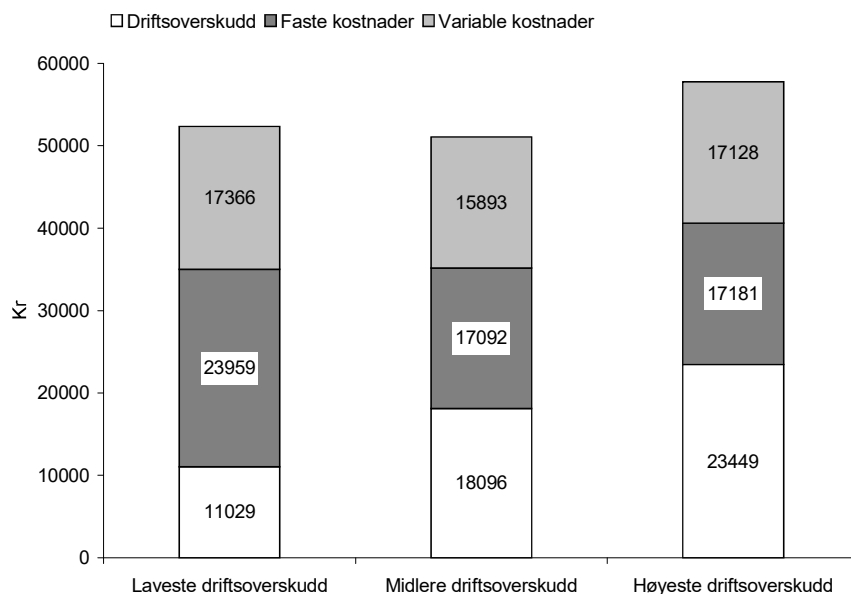
Figur 4.2 Kostnader pr. årsku på ulike typer melkeproduksjonsbruk

Figur 4.3 viser hvordan en kommer fram til driftsoverskuddet. Fra de samlede produksjonsinntektene trekker vi fra variable og faste kostnader og sitter så igjen med driftsoverskuddet. De beste brukene har ca. kr 5 000 mer i produksjonsinntekter og ca. kr 7 000

¹ Om lavere maskinkostnader skyldes et nedslitt driftsapparat og/eller overmekanisering på bruk med låge driftsoverskott pr. årsku, er ikke undersøkt.

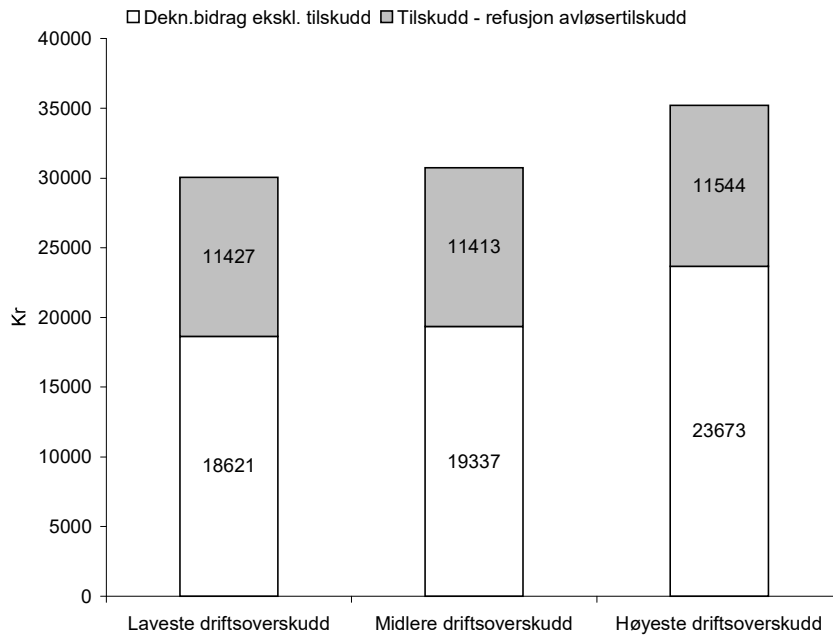
mindre i faste kostnader pr. årsku enn de dårligste brukene. Dette medfører ca. kr 12 000 mer i driftsoverskudd pr. årsku for de beste brukene sammenlignet med de svakeste.

Forskjellen i driftsoverskudd mellom de beste og de midlere bruk skyldes hovedsakelig husdyrinntektene. Kostnadene er lavest for de midlere brukene.

Figur 4.3 Driftsoverskudd pr. årsku på ulike typer melkeproduksjonsbruk

Dekningsbidraget pr. årsku for brukstypene vises i figur 4.4. I dekningsbidraget inklusiv tilskudd er alle tilskudd tatt med unntatt avløsertilskuddet. Årsaken til dette er at avløsertilskuddet blir utbetalt på grunnlag av kostnader til leid arbeid, og leid arbeid er definert som en fast kostnad.

Figur 4.4 Dekningsbidrag pr. årsku for ulike typer bruk

Forskjellen i dekningsbidrag mellom de beste og de dårligste brukene er omlag kr 5 000 pr. årsku. Størrelsen på dekningsbidraget må ses i sammenheng med at driftstilskudd på kjøtt og driftstillegg på melk regnes som husdyrinntekter, og ikke som tilskudd. I en del andre sammenhenger presenteres dekningsbidragskalkyler hvor distriktstilskudd og driftstillegg ikke er regnet som husdyrinntekter.

5 Tabellsamling 1995–1999

Tabellsamlingen inneholder tabeller med tall fra driftsgranskingene for de siste 5 årene:

Tabell 1.	Nord Norge. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper
Tabell 2.	Nord Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 50–99 daa.
Tabell 3.	Nord Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 100–199 daa.
Tabell 4.	Nord Norge. Alle produksjoner. Størrelsesgruppe 200–299 daa.
Tabell 5.	Nord Norge. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper
Tabell 6.	Nord Norge. Melkeproduksjon. Størrelsesgruppe 100–199 daa.
Tabell 7.	Nord Norge. Melkeproduksjon. Størrelsesgruppe 200–299 daa.
Tabell 8.	Nord Norge. Sauehold. Alle størrelsesgrupper
Tabell 9.	Nord Norge. Sauehold. Størrelsesgruppe 50–99 daa.
Tabell 10.	Nord Norge. Sauehold. Størrelsesgruppe 100–199 daa.
Tabell 11.	Nord Norge. Geitemelkproduksjon. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 12.	Nord Norge. Geitemelkproduksjon. Størrelsesgruppe 50–99 daa.
Tabell 13.	Nord Norge. Geitemelkproduksjon. Størrelsesgruppe 100–199 daa.
Tabell 14.	Nordland. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 15.	Troms. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 16.	Finnmark. Alle produksjoner. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 17.	Nordland. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 18.	Troms. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper.
Tabell 19.	Finnmark. Melkeproduksjon. Alle størrelsesgrupper.

Hver tabell er på 3 sider og er delt i 6 deler:

- A) Produksjonstekniske data og oppnådde priser
- B) Nettoinvesteringer
- C) Produksjonsinntekter pr. bruk
- D) Kostnader pr. bruk
- E) Resultatregning
- F) Balanse og egenkapital pr. 31.12

6 Forklaring på faguttrykk

Anleggsmidler er eiendeler som er bestemt til varig eie eller bruk; det vil si alle eiendeler unntatt omløpsmidler. Anleggsmidlene har en funksjonstid på over ett år. Eksempler på anleggsmidler er jord- og skogbruksarealer, driftsbygninger, maskiner og avlsdyr.

Arbeid: Både leid arbeid og familiens arbeid registreres i timer etter medgått arbeidstid. For personer under 18 eller over 65 år, regnes arbeidstimene om til fullverdige timer. Kårfolk og familiens barn over 17 år som har arbeidet i jord- eller skogbruket, føres som leid hjelp i driftsregnskapet. Familiens arbeid på nyanlegg blir ført særskilt da vederlag for dette arbeidet blir aktivert.

Arbeidskapital er omløpsmidler minus kortsiktig gjeld. Arbeidskapitalen er et uttrykk for familiens likvide situasjon.

Avlinger registreres som lagringsdyktig avling; det vil si kg innhøstet poteter, kg innkjørt høy, m³ ferdig surfôrmasse, antall rundballer, FEm oppföra gras, grønnfôr og beite. Alle avlinger omregnes til FEm pr. daa.

Avskrivninger defineres som planmessig fordeling av eiendelenes verdiforringelse over eiendelenes forventede levetid. I driftsregnskapet benyttes lineære avskrivninger slik at den nominelle verdiforringelsen blir like stor hvert år i avskrivningsperioden. De avskrivbare anleggsmidlene avskrives individuelt og avskrivningstiden fastsettes ut fra sannsynlig varighet/brukstid slik at f.eks. brukt utstyr avskrives over kortere tid enn nytt.

Balansen er en oppstilling for brukerfamiliens eiendeler, gjeld og egenkapital pr. 31.12.

Dekningsbidrag er produksjonsinntekter minus variable kostnader.

Driftsoverskuddet er produksjonsinntekter minus kostnader. Driftsoverskuddet er den godtgjørelse familien får for egen arbeidsinnsats og for egen og lånt kapital.

Egenkapitalen er den delen av totalkapitalen som tilhører brukerfamilien. Egenkapitalen beregnes ved å trekke samlet gjeld fra samlet verdi av eiendelenene.

Egenkapitalprosenten er familiens egenkapital i prosent av totalkapitalen. Den viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med egenkapital

Eiendeler består av omløpsmidler og anleggsmidler.

Familien består av bruker og eventuell ektefelle, samboer eller partner og deres barn under 17 år.

Familiens arbeidsfortjeneste (beregnes bare for jordbruket) er driftsoverskuddet fratrukket kalkulert rente av eiendelene i jordbruket og viser det familien har igjen for arbeidsinnsatsen i jordbruksvirksomheten. Som uttrykk for jordbrukseiendelenes verdi, brukes gjennomsnittet av inngående og utgående balanse.

Faste kostnader er kostnader som i en gitt periode ikke endrer seg nevneverdig med omfanget av produksjonen. Eksempler på faste kostnader er avskrivninger og vedlikehold av driftsbygninger.

Jordbruksareal: Areal av de enkelte vekstslag i dekar (daa). Jordbruksarealet omfatter både eget og leid areal, og det er registrert hvor stort det leide arealet er. Overflatedyrket areal er med som redusert areal. Utmarksbeite er ikke medregnet.

Kortsiktig gjeld er gjeld som normalt forfaller til betaling innen ett år fra regnskapsavslutning, eller som er direkte knyttet til kortsiktig omsetning av varer og tjenester.

Kostnader er verdien av de varer og tjenester som er satt inn i produksjonen i regnskapsperioden.

Langsiktig gjeld er gjeld som normalt forfaller til betaling ett år eller senere etter regnskapsavslutning, og som ikke er knyttet til kortsiktig omsetning av varer og tjenester.

Lønnsevne beregnes bare for jordbruket og viser hvor mye jordbruket kan betale for samlet arbeidsinnsats. Den angis i kroner pr. bruk eller kroner pr. tidsenhet.

Nettoinntekt er samlet driftsoverskudd fra all næringsvirksomhet med tillegg av lønnsinntekter, pensjoner, kalkulert vederlag for familiens arbeidsinnsats på nyanlegg samt renteinntekter, men fratrukket rente- og kårutgifter.

Nettoinvestering er nyanlegg minus avskrivninger, frasalg og investeringstilskudd.

Netto mekaniseringskostnader omfatter alle kostnader vedrørende maskininnsatsen (traktorer, skurtresker, yrkesbil og andre maskiner og redskaper), inklusive rente av bokført verdi, men fratrukket inntekter fra utleie av maskiner.

Omløpsmidler er eiendeler som ikke er anskaffet for varig eie eller bruk, og de har enten en funksjonstid på under ett år eller de er knyttet til den kortsiktige omsetningen av varer og tjenester. Eksempler på omløpsmidler er bankinnskudd, kontanter, andre krav, slaktedyr og varelager.

Produksjonsinntekter er verdien av de varer og tjenester som er produsert i løpet av året. Produksjonsinntektene omfatter derfor både hva som er solgt eller tatt ut til forbruk i løpet av året og endringene i lagerbeholdningene.

Rentekrav er kalkulert rente av gjennomsnittlig verdi av eiendeler i jordbruket i inngående og utgående balanse.

Sparing er økning i egenkapitalen i løpet av året.

Variable kostnader er kostnader som i en gitt periode forandrer seg proporsjonalt med omfanget av produksjonen slik som f.eks. såfrø, gjødsel og innkjøpt fôr. Drivstoff regnes i driftsgranskingene som en fast kostnad.

Vederlag til arbeid og egenkapital (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet tillagt kostnadene for leid arbeid og fratrukket jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Jordbrukets andel settes til verdien av eiendeler i jordbruket i prosent av sum eiendeler.

Vederlag til familiens arbeid og egenkapital (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet fratrukket jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Jordbrukets andel settes til verdien av eiendeler i jordbruket i prosent av sum eiendeler.

Årsverk: Et årsverk er 1 875 registrerte arbeidstimer.